

(Ne)jednakost žena na tržištu rada

NADA KEROVEC

Hrvatski zavod za zapošljavanje
Zagreb, Hrvatska

Pregledni znanstveni članak

UDK: 331.5-055.2

Primljen: lipanj 2003.

U ovome radu govorit će o položaju žena na tržištima rada Hrvatske i zemalja Europske unije. Posebna je pozornost posvećena položaju žena u zaposlenosti i nezaposlenosti te položaju žena na regionalnim tržištima rada naše zemlje. Iako su u dugoročnjem razdoblju postignute mnoge pozitivne promjene u položaju žena na tržištu rada uopće, mnogi pokazatelji govore da je on još uvijek dosta lošiji od istovjetnog položaja muškaraca: stopa ekonomski aktivnosti i zaposlenosti žena je znatno niža, stopa nezaposlenosti je viša, žene u prosjeku duže čekaju na posao, koncentracija zaposlenih žena u pojedinim, tipično ženskim djelatnostima, još je uvijek vrlo velika itd. Takva situacija nalaže potrebu da se razmotre mogućnosti za proširivanjem i otvaranjem prostora za fleksibilnošću njihova zapošljavanja, jer žene još uvijek moraju uskladiti svoje obaveze u obitelji i na radnome mjestu. Nestandardni oblici zaposlenosti sve su češća realnost, no svi oni nisu jednak poželjni. Prednost nestandardnog zapošljavanja je u tome što ono ženama pruža mogućnost zapošljavanja izvan tradicionalnih standardnih modela. Međutim, s druge strane, sigurnost zaposlenja i dohotka je ovdje manja, što sa sobom nosi rizik od marginalizacije na tržištu rada, o čemu svakako treba voditi računa.

Ključne riječi: žene, ekonomski aktivnost, zaposlenost, nezaposlenost, regije, Hrvatska, Europska unija, nestandardni oblici zapošljavanja.

UVOD

Jedan od osnovnih pokazatelja ekonomskog oporavka koji se u posljednje vrijeme često spominje u hrvatskoj javnosti, jest opadanje apsolutnog broja nezaposlenih osoba registriranih u Hrvatskome zavodu za zapošljavanje. Naime, od rujna 2002. godine ukupna nezaposlenost ima trend kontinuiranog opadanja (u usporedbi s istim razdobljem prethodne godine, što doista i jest jedino usporedivo s obzirom na sezonsko obilježje (ne)zaposlenosti u Hrvatskoj). Potrebno je pritom reći da kako kod porasta nezaposlenosti nisu sve skupine na tržištu rada time jednako pogodene, tako i u razdobljima kojnjunkture ne opada nezaposlenost kod svih skupina podjednako. Dapače, kod

nekih skupina ona i dalje nastavlja rasti. Ono što nas pritom zanima jest što se tijekom ovih optimističnih kretanja događa na tržištu rada sa ženskom radnom snagom, te kakav je uopće njezin položaj posljednjih godina u odnosu na mušku radnu snagu.

Već dulje vrijeme jedno od glavnih obilježja i stalnih trendova u razvijenim društvima, ali i u tranzicijskim pa onda i u hrvatskome društvu, jest feminizacija radne snage, te promjena od obitelji jednoga muškog hranitelja prema obiteljima s dva hranitelja. Prema rezultatima istraživanja EUROSTAT-a na uzorku kućanstava zemalja Europske unije, u kojima su oba partnera u radnoj dobi, oba partnera su najčešće i zaposlena. Za parove

bez djece taj se postotak u 2000. godini kretao od 42 u Španjolskoj do 79 u Velikoj Britaniji, dok se kod parova s djecom kretao od 44% u Španjolskoj do 74% u Portugalu. Prisutnost djece u ispitanim kućanstvima nije nužno značila i manju zaposlenost žena. Štoviše, u 6 od 12 zemalja članica EU postotak parova, gdje oba partnera rade, bio je isti ili čak viši kod parova s djecom. Vjerojatnost da oba partnera rade, bez obzira imaju li djecu ili ne, povećava se s obrazovnom razinom žena (*Impact of children on women's employment varies between Member States: Both partners going to work is norm, 2002, http://europa.eu.int/comm/employment_social/news*). Takvoj situaciji su svakako doprinijele brojne sociodemografske, socioekonomiske i kulturno-loške promjene u sveukupnom položaju žena. Spomenut ćemo samo neke od njih: djevojke u sve većem broju nastavljaju obrazovanje, pa danas nadmašuju svoje muške kolege na razini srednjega, višeg i visokog obrazovanja;¹ kasnije stupaju u brak, kasnije se odlučuju za roditeljstvo (najčešće zato da bi poboljšale svoje profesionalne šanse),² te u većem broju ulaze na tržište rada (što, usput rečeno, donosi brojne promjene u strukturi i dinamici obitelji).

No unatoč značajnim pozitivnim promicima, položaj žena na tržištu rada još uvijek je lošiji od položaja muškaraca, i

to kako u visokorazvijenim tako i u manje razvijenim zemljama. Kada kažemo da se žene nalaze u podređenom položaju na tržištu rada u Europskoj uniji, to znači sljedeće:

- stopa zaposlenosti žena još uvijek je 18,1 postotnih bodova niža od istovjetne stope muškaraca – 2001. godine stopa zaposlenosti žena iznosila je 54,9%, a muškaraca 73,0%;

- stopa nezaposlenosti žena je 2,3 postotna boda viša od istovjetne stope muškaraca – 2001. godine stopa nezaposlenosti žena iznosila je 8,7%, a muškaraca 6,4% (*Employment in Europe 2002.; Recent trends and prospects, 2002.:173*);

- tržište rada je još uvijek segregirano po spolu – 2000. godine oko 48% žena bilo je zaposleno u samo četiri gospodarske djelatnosti: zdravstvenoj zaštiti i socijalnim uslugama, obrazovanju, državnoj upravi te trgovini na malo (*The changing lives of women and men in Europe, 2002.:13*).

- zarade žena niže su za oko 16% od zarada muškaraca (*Annual Report on Equal Opportunities for Women and Men in the European Union 2002., 2003.:19*), a njihov udio u kategoriji slaboplaćenih radnika iznosi čak 77% (*EU employment and social policy 1999–2001: jobs, cohesion, productivity, 2001.:17*).

Iako su u Europskoj uniji razlike u pokazateljima po spolu vezanima za trži-

¹ Školske godine 2000./2001. su u Hrvatskoj 50,4% učenika u srednjim školama bile djevojke, a 52,6% upisanih studenata u nastavnoj godini 2001./2002. bile su žene (*Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2002., 2002.:442, 446*). U EU djevojke su također u većini na razini srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja pa su tako 1999. godine činile 53% svih srednjoškolaca, a 2000. godine oko 56% svih studenata dodiplomskog studija bile su žene (*The changing lives of women and men in Europe, 2002.:13*).

² U Hrvatskoj su žene 1980. godine stupale u brak u prosječnoj dobi od 22,1 godine, 1990. od 23,1 godine, a 2000. od 25,3 godina (*Recent demographic developments in Europe, 2001.:60*). U Europskoj uniji 1980. godine žene su stupale u brak s prosječno 23,5 godine, a muškarci s 26 godinama, a 1999. godine ta je dob iznosila 28,5 godina za žene, a za muškarce 30 godina (*The changing lives of women and men in Europe, 2002.:14*). Nadalje, žene su u Hrvatskoj 1980. godine prvo dijete radele s 23,4 godine, 1990. godine s 24,1 godinu, a 1999. godine s 25,4 godinama (*Recent demographic developments in Europe, 2001.:77*). U EU žene su prvo dijete 1980. radele s 25 godinama, a 2000. godine s 28 godinama (*The changing lives of women and men in Europe, 2002.:14*). Istovjetan prosjek za čitavu Europu 2000. godine iznosio je 24,7 godine (*Recent demographic developments in Europe, 2001.:19*).

šte rada posljednjih godina sve manje, one su još uviјek značajne. Žene još uviјek prevladavaju u ekonomski neaktivnom stanovništvu, manje zarađuju i brojnije su na sekundarnom tržištu rada, tj. rade na neatraktivnim poslovima koje je napustila (ili u koje nikada nije ni ulazila) muška radna snaga. Novinarka Polly Toynbee, u knjizi *Hard Work: Life in Low-Pay Britain*, vrlo je slikovito prikazala svakodnevni odnos prema niskoplaćenim ženskim zanimanjima. Naime, da bi ilustrirala položaj onih koji rade na tzv. sekundarnom tržištu rada, privremeno se zaposlila na poslovima u tri tradicionalno stigmatizirana uslužna sektora u kojima pretežito rade žene – u pripremi hrane, čišćenju i njegovateljstvu. Kada je npr. radila na mjestu portirke u bolnici, pratiteljice pacijenata u kolicima, njegovateljice u stacionaru za umiruće osobe i sl., njezini je prijatelji i poznanici uopće nisu prepoznali. Na temelju tih iskustava ustanovala je da su žene koje u uslužnoj djelatnosti rade takve loše plaćene poslove, zapravo "nevidljive" (*Economist*, 366 (8311, February 15), 2003.:79-80). Upravo zbog svih tih razlika koje još uviјek stvaraju probleme ženama u postizanju ravнопravnosti, Europska komisija je donijela niz dokumenata čiji je primarni cilj pružanje i ostvarivanje jednakih šansi na tržištu rada za oba spola. Pritom se posebna pažnja poklanja sljedećim ciljevima.

A) *Povećati stopu ekonomске aktivnosti i zaposlenosti žena.* Na zasjedanju Europskoga vijeća u Lisabonu u ožujku 2000. godine postavljeni su ciljevi povećanja stope zaposlenosti žena u Europskoj uniji sa sadašnjih 54% na 57% u 2005. te 60% u 2010. godini, što znači privlačenje dodatnih 10 milijuna žena na tržište rada (EU employment and social policy 1999–2001: jobs, cohesion, productivity, 2001.). Moramo napomenuti da su neke zemlje Europske unije planirale stopu zaposlenosti za 2010. godinu već

dostigle i prestigle, npr. Danska, Švedska, Finska, Nizozemska, Velika Britanija, Portugal i Austrija.

B) *Smanjiti razliku u plaći muškaraca i žena.* Jedna od najvidljivijih nejednakosti žena na tržištu rada jest njihova niža zarada. U prosjeku, žene u EU ostvaruju 84% plaće muškaraca. Mnoge zemlje do nose posebne propise za praćenje i omogućavanje jednakosti u plaćama muškaraca i žena. Tako je npr. Danska donijela zakonski propis po kojem su poslodavci dužni voditi posebnu statistiku o plaćama po spolu u njihovu poduzeću (Annual Report on Equal Opportunities for Women and Men in the European Union 2002., 2003.:18).

C) *Uskladiti rad i obiteljski život.* Primarno je primarno poboljšati usluge skrbi o djeci, i to tako da do 2010. godine najmanje 33% djece do 3 godine i 90% djece od 3 godine do polaska u školu, bude pokrivenom nekim oblikom usluga dječje skrbi. Naime, uzroci ekonomskih neaktivnosti muškaraca su najčešće školovanje i umirovljenje, dok su razlozi ekonomskih neaktivnosti za polovicu žena u dobi od 25 do 54 godine obiteljske i kućanske obaveze (Annual Report on Equal Opportunities for Women and Men in the European Union 2002., 2003.:9).

Nakon prikaza situacije u Europskoj uniji, postavlja se logično pitanje kakva je situacija u našoj zemlji. O tome će biti riječi u sljedećim poglavljima.

ZAPOSLENOST ŽENA – POKAZATELJI (NE)JEDNAKOSTI

Kao što smo to naznačili za europsko okruženje, tako se i u našoj zemlji sveukupan položaj žena posljednjih desetljeća bitno promijenio. Te su promjene na tržištu rada vrlo očite, pogotovo ako se osvrnemo na duže vremensko razdoblje. Žene su se u razdoblju od potkraj četrdesetih pa sve do potkraj osamdesetih godina 20. stoljeća zapošljavale po većoj stopi

od muškaraca, što je imalo za posljedicu značajno povećanje udjela žena u ukupnoj zaposlenosti. Naime, ukupna je zaposlenost od početka pedesetih pa do potkraj osamdesetih godina povećana za oko četiri i po puta, a ženska zaposlenost za gotovo sedam puta (Kerovec, 1990.), što je imalo za posljedicu neprestan rast udjela žena u ukupnoj zaposlenosti. Udjel žena povećavao se sve do 1997. godine, kada je zabilježena njegova najviša vrijednost od 46,0%. To je znatno više nego npr. 1953. godine kada je on u zaposlenosti tadašnjega, tzv. društvenog sektora, iznosio tek oko 25%, 1970. godine oko 35%, a 1980. godine oko 39%.

Međutim, razdoblje tranzicije donosi na hrvatsko tržište rada nove trendove (poneke čak posve oprečne dotadašnjima), a koji se mogu uočiti i u sljedećem prikazu.

Kao što vidimo, od 1991. do 1997. godine apsolutan ukupan broj zaposlenih osoba (obrnuto dotadašnjem trendu) kontinuirano se smanjivao. Od 1998. godine

on je u porastu, ali razlog tome treba poglavito tražiti u administrativnim razlozima, a ne u promjenama na tržištu rada. Naime, do 1998. godine podaci o zaposlenima odnose se samo na civilnu zaposlenost, a te godine su u ukupan broj uključeni i procijenjeni podaci o zaposlenima u obrani i policiji (Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2001., 2001.:110). Budući da u ovim djelatnostima većinu zaposlenih čine muškarci, ova je promjena utjecala na smanjenje udjela žena. O ponovnom stvarnom rastu broja zaposlenih osoba doista možemo govoriti tek od 1999. godine naovamo. Dakle, u tranzicijskom razdoblju, tj. od 1991. do 2002. godine, ukupan broj zaposlenih osoba je smanjen za 10,0%, s tim da se broj zaposlenih žena smanjio za 6,0, a broj zaposlenih muškaraca za 13,0 posto. Kao što vidimo, smanjenje broja zaposlenih muškaraca bilo je u relativnim vrijednostima više nego dvostruko veće od smanjenja broja zaposlenih žena, što se u prvi mah može činiti neobičnim, pogotovo s obzi-

Tablica 1.

Ukupno zaposleni i zaposlene žene u razdoblju od 1991. do 2002. godine (godišnji prosjek)

Zaposleni	Ukupno zaposleni			Zaposleni u pravnim osobama			Obrt i slobodne profesije		
	Ukupno	Žene	Udio žena	Ukupno	Žene	Udio žena	Ukupno	Žene	Udio žena
1991.	1.432.000	617.000	43,1	1.303.000	571.000	43,8	129.000	46.000	35,7
1992.	1.261.000	555.000	44,0	1.138.000	511.000	44,9	123.000	44.000	35,8
1993.	1.238.000	553.000	44,7	1.108.000	507.000	45,8	130.000	46.000	35,4
1994.	1.211.000	546.000	45,1	1.062.000	492.000	46,3	149.000	54.000	36,2
1995.	1.196.000	542.000	45,3	1.027.000	478.000	46,5	169.000	64.000	37,9
1996.	1.195.000	543.000	45,4	1.012.000	472.000	46,6	183.000	71.000	38,8
1997.	1.187.000	546.000	46,0	995.000	468.000	47,0	192.000	78.000	40,6
1998.	1.272.000	574.000	45,1	1.071.000	489.000	45,7	201.000	85.000	42,3
1999.	1.263.000	571.000	45,2	1.058.000	480.000	45,4	205.000	91.000	44,4
2000.	1.258.000	573.000	45,5	1.053.000	479.000	45,5	205.000	94.000	45,9
2001.	1.272.000	578.000	45,4	1.056.000	478.000	45,3	216.000	100.000	46,3
2002.	1.289.000	580.000	45,0	1.060.000	476.000	44,9	229.000	104.000	45,4
Indeks 2002./1991.	90,0	94,0		81,4	83,4		177,5	226,1	

Izvor: Statistički ljetopisi Republike Hrvatske. Zagreb: Državni zavod za statistiku i web stranice DZS.

rom na dotadašnja iskustva na hrvatskom tržištu rada.³ No radi se o uobičajenoj pojavi koja je odavno uočena na tržištima rada drugih industrijskih zemalja. O tome će nešto više biti riječi u poglavlju o nezaposlenosti. U doba najvećih potresa u hrvatskom gospodarstvu, tj. početkom devedesetih godina, veća koncentracija žena u sektoru usluga (odnosno u onim područjima koja recesija manje pogoda) zaštitila ih je od većih otpuštanja. Naime, likvidacijama i stečajevima poduzeća jače su bile pogodene "muške" gospodarske grane (gradevinarstvo, metalna industrija, strojogradnja i dr.), što je uvjetovalo smanjenje broja zaposlenih muškaraca te njihov veći priljev u registriranu nezaposlenost. Međutim, potrebno je upozoriti na trend smanjivanja udjela žena u ukupnoj zaposlenosti koji je započeo 2001. godine, što ukazuje na pogoršavanje njihova položaja na tržištu rada. Radi se, na-

prosto, o tome da u doba konjunkture muška radna snaga prije nalazi posao i brže se zapošljava, dok je u zapošljavanju žena taj proces bio sporiji. Ako se ekonomski oporavak nastavi, ovakav se trend u skorijoj budućnosti može još neko vrijeme očekivati.

Na slične trendove ukazuju, također, i neki drugi pokazatelji te podaci iz drugih izvora. Naime, od 1996. godine u Hrvatskoj postoji još jedan vrijedan izvor podataka o aktivnom stanovništvu. To je *Anketa o radnoj snazi* (ARS) koju, na uzorku kućanstava, provodi Državni zavod za statistiku prema preporukama, metodama i definicijama Međunarodne organizacije rada. Radi se o mjerjenju radne snage, zaposlenosti, podzaposlenosti i nezaposlenosti, koje je prihvaćeno kao međunarodni standard. Anketa je 1996. i 1997. provedena jedanput u godini, a od 1998. ona se provodi kontinuirano s polugodišnjom

Tablica 2.

Zaposlene osobe te stope zaposlenosti po spolu u razdoblju od 1996. do 2002. godine

Godina	Zaposleni				Stopa zaposlenosti			
	Ukupno	Muškarci	Udio	Žene	Udio	Ukupno	Muškarci	Žene
1996.	1.540.000	838.000	54,4	702.000	45,6	50,6	58,7	43,5
1997.	1.593.000	864.000	54,2	729.000	45,8	49,3	56,9	42,7
1998./I.	1.538.000	831.000	54,0	707.000	46,0	47,2	54,7	40,7
1998./II.	1.549.000	833.000	53,8	716.000	46,2	46,8	54,2	40,4
1999./I.	1.504.320	801.000	53,2	703.000	46,7	45,3	52,0	39,5
1999./II.	1.478.905	830.000	56,1	676.000	45,7	44,3	51,3	38,2
2000./I.	1.534.000	838.000	54,6	696.000	45,4	42,8	49,7	36,6
2000./II.	1.572.000	859.000	54,6	713.000	45,4	42,4	49,6	36,1
2001./I.	1.460.000	815.000	55,8	646.000	44,2	41,5	49,2	34,7
2001./II.	1.478.000	823.000	55,7	656.000	44,4	42,1	50,3	35,0
2002./I.	1.521.000	846.000	55,6	675.000	44,4	43,1	50,8	36,2
2002./II.	1.534.000	839.000	54,7	695.000	45,3	43,5	50,7	37,1

Izvori: Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2002., 2002.; Priopćenja Anketa o radnoj snazi za navedene godine. Zagreb: DZS.

³ U rijetkim razdobljima većeg otpuštanja radnika (50-ih i 60-ih godina), bez posla su ostajale uglavnom žene (čak je u travnju 1952. donijeta Uredba o postupku otkaživanja radnicima, kako bi se zaštitila ženska radna snaga).

obradom, tj. rezultati se objavljaju dva puta godišnje, za prvo i drugo polugodište (Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2002., 2002.:126–127.). U tablici 2. prikazano je kretanje zaposlenosti po spolu te stope zaposlenosti prema rezultatima provedenih anketa o radnoj snazi u razdoblju od 1996. do 2002. godine.

Dakle, prema ARS-u broj ukupno zaposlenih osoba i broj zaposlenih žena viši je od onoga dobivenog iz administrativnih izvora. Tako je u II. polugodištu 2002. godine (posljednji dostupni podaci) u Hrvatskoj bilo zaposleno 1.534.000 osoba, od čega je 695.000 ili 45,3% bilo žena. Iako se absolutni brojevi razlikuju, trendovi i relativni pokazatelji vezani za zaposlenost, dobiveni na temelju različitih mjerjenja, u velikoj su mjeri podudarni. Ukratko, kretanja u zapošljavanju žena prikazana u prethodnoj tablici ukazuju na sljedeće:

- stopa zaposlenosti žena (ali i muškaraca) od početka razdoblja do I. polugodišta 2001. godine kontinuirano se smanjivala (od 43,5% u 1996. godini na 34,7% u I. polugodištu 2001. godine), a od II. polugodišta 2001. ona lagano raste; u II. polugodištu 2002. godine stopa zaposlenosti žena iznosila je 37,1%, što je čak 13,6 postotnih bodova manje od istovjetne stope muškaraca;

- udjel žena u ukupnoj zaposlenosti se od II. polugodišta 1999. godine također smanjivao – od 46,7% u I. polugodištu 1999. godine na 44,2% u I. polugodištu 2001. godine, s laganim porastom od 0,2 postotna boda u II. polugodištu 2001., stagnacijom u I. polugodištu 2002. godine i ponovnim porastom od 0,9 postotna boda u II. polugodištu 2002. godine. Dakle, u II. polugodištu 2002. godine udio žena u ukupnoj zaposlenosti iznosio je 45,3%;

– dok se ukupna zaposlenost u razdoblju od 1996. do II. polugodišta 2002. godine smanjila za 0,4%, zaposlenost žena se smanjila za 1,0%; istodobno zaposlenost muškaraca povećana je za 0,1%.

Kako su podaci dobiveni ARS-om međunarodno usporedivi, interesantno je usporediti udjele žena u zaposlenosti u Hrvatskoj s udjelima drugih zemalja. Po udjelu žena u ukupnoj zaposlenosti, naša se zemlja ne razlikuje bitno od većine drugih europskih zemalja. Tako je npr. 2001. godine udio žena u ukupnoj civilnoj zaposlenosti Švedske iznosio 48,1%, Finske 47,8%, Norveške 46,7%, Slovenije 45,9%, Poljske 45,8%, Francuske 45,5%, Portugala 45,5%, Velike Britanije 45,0%, Njemačke 44,4%, Nizozemske 43,5%, Švicarske 43,4%, Irske 40,9% i Španjolske 37,3% (Bulletin of Labour Statistics, 2002.). Da podsjetimo, za Hrvatsku je taj broj za 2001. godinu iznosio 44,3%.

Što se pak tiče stope zaposlenosti žena, ona je u 2001. godini za Europsku uniju iznosila 54,9%, s tim da su unutar Europske unije najvišu stopu imale Danska (72,0%), Švedska (70,4%), Finska (65,4%), Nizozemska (65,2%) i Velika Britanija (65,1%), a najnižu Grčka (40,9%), Italija (41,1%) i Španjolska (41,9%). Od tranzicijskih zemalja, spomenut ćemo Sloveniju koja je 2001. godine imala stopu zaposlenosti žena od 58,6%, Rumunjsku sa stopom od 58,2%, Češku 57,0%, Slovačku 51,8%, Poljsku 48,4%, Mađarsku 49,6% i Bugarsku 47,9% (Employment in Europe 2002.; Recent Trends and Prospects, 2002.). Za usporedbu, stopa zaposlenosti žena (izračunata prema metodologiji Europske unije) za Hrvatsku je 2001. godinu iznosila 45,4% (izračun Državnog zavoda za statistiku).⁴ Možda je ovdje interesantno spomenuti objašnje-

⁴ Stope zaposlenosti za navedene zemlje, pa tako i Hrvatsku, ovdje su dane prema definiciji Europske unije. Naime, EU mjeri stope zaposlenosti tako da radnospособno stanovništvo određuje dobним granicama od 15 do 64 godine; dok u tablici 2. (podaci Državnog zavoda za statistiku) u radnospособno stanovništvo uključuje osobe prema definiciji ILO-a, tj. u dobi od 15 i starije od 15 godina.

nja za tako visoke stope zaposlenosti žena u nordijskim zemljama koje, neki autori, pripisuju snažnijem razvoju socijalne države na ovim područjima, intenzivnijem rastu sektora socijalnih usluga i javnom sektoru u kojem je, u nekim zemljama, zaposleno najmanje polovica svih zaposlenih žena. Naime, općenito u Europi na stopu rasta zaposlenosti utjecao je razvoj uslužnih djelatnosti i socijalne države. No dok su gospodarstva anglosaksonskih zemalja takva da tržiste nudi niz usluga, poput pripreme gotove hrane, pranja rublja, spremanja kuće, čuvanja djece i dr., koje su uglavnom u privatnome sektoru koji na tim (slaboplaćenim) poslovima zapošjava uglavnom žene (primjer SAD i Velike Britanije), u nordijskim zemljama takve usluge (a posebno usluge brige i njegi) obavljaju žene zaposlene u javnom sektoru. Tako organiziran sustav omogućio je veće zapošljavanje ženama, i to velikim dijelom u uslugama, što je opet utjecalo na veću spolnu segregaciju u zaposlenosti (Anxo, D. & Fagan, D., 2001.).

Regionalni pristup

Budući da imamo rijetku priliku da raspolažemo pokazateljima vezanima za zaposlenost po pojedinim županijama iz popisa stanovništva 2001. godine (to nam, naime, iz ARS-a nije dostupno), dat ćemo regionalni prikaz pojedinih pokazatelja ukupne i ženske zaposlenosti. To je tim vrednije što su kod mjerjenja zaposlenosti (kao uostalom i kod mjerjenja drugih sociodemografskih kategorija) prilikom ovoga popisa poštivani standardi Međunarodne organizacije rada. U popisu stanovništva 2001. u zaposleno stanovništvo, prema pretežitoj aktivnosti, ubrojene su sve osobe koje su u vrijeme popisa, ili pretežito tijekom 12 mjeseci koji su prethodili popisu, obavljale posao za novac ili plaćanje u naturi, a u cilju stjecanja sredstava za život (Popis 2001.: Metodološka objašnjenja, www.dzs.hr/Popis). U

idućoj tablici dan je prikaz zaposlenog stanovništva pojedinih županija po spolu i stopama zaposlenosti.

Prema podacima popisa stanovništva 2001. godine Hrvatska je imala 1.553.643 zaposlene osobe. Od tog broja žena je bilo 682.589 (43,9%), a 871.054 (56,1%) bili su muškarci. Stopa zaposlenosti na razini zemlje iznosila je 42,2%. Kako na razini zemlje tako i na razini svih županija, postoji velika razlika u stopama zaposlenosti s obzirom na spol. Tako stopa zaposlenosti muškaraca za Hrvatsku iznosi 49,8 a žena 35,3 posto. Dakle, stopa zaposlenosti muškaraca je čak 14,5 postotnih bodova veća od istovjetne stope žena što, unatoč značajnim pozitivnim pomacima, govori o još uvijek daleko lošijem položaju žena na hrvatskom tržištu rada.

Promatrano po županijama, najvišu stopu zaposlenosti u Hrvatskoj od 55,9% ima Međimurska županija. Ona također ima najvišu stopu zaposlenosti muškaraca – 61,1% i najvišu stopu zaposlenosti žena – 50,9%. Slijedi potom Krapinsko-zagorska županija s ukupnom stopom zaposlenosti od 50,9% (56,1% za muškarce i 46,0% za žene) i Bjelovarsko-bilogorska županija sa stopom od 48,8% (57,8% za muškarce i 40,6% za žene). Najnižu stopu ukupne zaposlenosti ima Šibensko-kninska županija, svega 33,0% (39,5% za muškarce i 27,0% za žene). No ipak najnižu stopu zaposlenosti žena ima Ličko-senjska županija, svega 26,1%. Kao što smo napomenuli, stope zaposlenosti muškaraca znatno su više u svim županijama od stopa zaposlenosti žena. Ipak je najveća razlika zabilježena u Virovitičko-podravskoj županiji, gdje je stopa zaposlenosti muškaraca čak 22,9 postotna boda viša od stope zaposlenosti žena, a najmanja je razlika u Gradu Zagrebu gdje iznosi 8,6 postotnih bodova.

Interesantno je napomenuti da Međimurska županija također ima daleko najvišu stopu ekonomske aktivnosti u Hrvat-

Tablica 3.

Zaposleno stanovništvo po spolu te stopama zaposlenosti po županijama (popis 2001).⁵

Županija	Zaposleni	Stopa zaposl.	Muškarci	Stopa zaposl.	Žene	Stopa zaposl.
Zagrebačka	119.656	46,8	66.964	54,6	52.692	39,6
Krapinsko-zagorska	60.117	50,9	31.981	56,1	28.136	46,0
Sisačko-moslavačka	56.883	36,6	34.340	46,6	22.543	27,6
Karlovačka	47.662	39,3	27.348	47,4	20.314	31,9
Varaždinska	68.362	44,7	37.926	51,6	30.436	38,3
Koprivničko-križevačka	48.071	46,5	28.044	56,9	20.027	37,0
Bjelovarsko-bilogorska	53.797	48,8	30.369	57,8	23.428	40,6
Primorsko-goranska	113.424	43,2	62.375	49,8	51.049	37,2
Ličko-senjska	15.904	35,0	9.870	44,2	6.034	26,1
Virovitičko-podravska	31.214	40,8	19.167	52,9	12.047	30,0
Požeško-slavonska	28.080	40,8	16.394	50,1	11.686	32,3
Brodsko-posavska	53.546	37,7	33.012	48,5	20.534	27,7
Zadarska	47.132	35,6	28.439	44,0	18.693	27,5
Osječko-baranjska	104.521	38,5	62.778	48,9	41.743	29,1
Šibensko-kninska	30.990	33,0	17.810	39,5	13.180	27,0
Vukovarsko-srijemska	60.876	36,8	38.001	48,4	22.875	26,3
Splitsko-dalmatinska	143.526	38,0	81.042	44,4	62.484	32,0
Istarska	79.876	45,6	44.275	52,7	35.601	39,1
Dubrovačko-neretvanska	39.848	39,7	22.507	47,0	17.341	33,0
Međimurska	53.886	55,9	28.599	61,1	25.287	50,9
Grad Zagreb	296.272	45,2	149.813	49,8	146.459	41,2
HRVATSKA	1.553.643	42,2	871.054	49,8	682.589	35,3

Izvor: Popis 2001., stranice na mreži <http://www.dzs.hr/Popis>. Zagreb: Državni zavod za statistiku.

skoj – 63,6%. Slijede Krapinsko-zagorska županija sa stopom od 58,8% i Bjelovarsko-bilogorska sa 58,0%. Tome unekoliko pridonosi i struktura gospodarstava ovih područja, tj. veći udio poljoprivrede i radnointenzivnih grana industrije. Međimurska županija ima također najvišu stopu ekonomske aktivnosti muškaraca – 70,8%, a slijedi Bjelovarsko-bilogorska županija sa stopom od 68,6% i Krapinsko-zagorska županija sa 66,0%. Jednako tako Međimurska županija ima daleko najvišu

stopu ekonomske aktivnosti žena – 56,7%, a slijedi Krapinsko-zagorska županija sa 52,1% i Grad Zagreb sa 49,0%. Najniže stope ekonomske aktivnosti ima Ličko-senjska županija: ukupna stopa iznosi 45,2%, za muškarce 56,0%, a za žene 34,8% (Izvor: Popis 2001., <http://www.dzs.hr/Popis>). Prema predočenim pokazateljima, možemo reći da Međimurska županija ima doista vrlo visoke stope ekonomske aktivnosti stanovništva. Ona se nalazi na samom vrhu u Hrvatskoj, a

⁵ Stopne zaposlenosti iskazane su prema metodologiji ILO-a (Međunarodne organizacije rada), a ne Europske unije, tj. radnospособno stanovništvo je određeno dobним granicama od 15 i više godina.

također i u Europi. Ona se po tim pokazateljima približila skandinavskim zemljama koje već tradicionalno imaju najviše stope ekonomske aktivnosti u Europi.⁶ Ova županija ima, također u europskim razmjerima, prilično visoke stope zaposlenosti. Međutim, po tome se, u usporedbi s drugim europskim zemljama, nalazi nešto niže na ljestvici (iako još uvek dosta visoko) nego po stopi ekonomske aktivnosti. Razlog tome je znatno viša stopa nezaposlenosti Medimurske županije u odnosu na većinu europskih zemalja.

(NE)JEDNAKOST ŽENA U NEZAPOSLENOSTI

Budući da u Hrvatskoj već godinama bilježimo masovnu nezaposlenost, velika pažnja svekolike javnosti usmjereni je tome problemu, a posebno u posljednjih nekoliko mjeseci kada apsolutan broj nezaposlenih osoba registriranih u Hrvatskome zavodu za zapošljavanje znatno opada. Međutim, kao što smo to već naglasili, taj pad nije isti u različitim kategorijama nezaposlenih osoba. Štoviše, postoje kategorije u kojih nezaposlenost i dalje raste. Tako npr. dok je u travnju 2003. godine broj registriranih nezaposlenih osoba sveukupno smanjen za 15,3%, broj nezaposlenih mladih osoba od 15 do 19 godina smanjen je za 31,7%, a broj onih od 50 i starijih od 50 godina istodobno je povećan za 5,0% (podaci Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, Zagreb). Što se u tom kontekstu događa s nezaposlenim ženama?

Nezaposlenost je oduvijek imala selektivan karakter, što su isticali ne samo stručnjaci i znanstvenici koji su se bavili ovom pojmom već i oni koji su kreirali politiku zapošljavanja i donosili odluke. To je rezultiralo brojnim dokumentima na tu temu, kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini, čiji je cilj promoviranje jednakosti pri zapošljavanju. Pritom se najčešće spominju spol i dob, a upravo su to najčešća obilježja prema kojima se vrši negativna selekcija u zapošljavanju.

Kretanje ženske nezaposlenosti

U Hrvatskoj su žene u nezaposlenosti redovito bile u većini otkako se registrirana nezaposlenost statistički prati, tj. od 1952. godine. Izuzetak su bile jedino godine neposredno iza Domovinskog rata (1996. i 1997.), kada je u evidenciju nezaposlenosti pristigao velik broj branitelja koji su, prijavljivanjem Hrvatskom zavodu za zapošljavanje po osnovi sudjelovanja u Domovinskom ratu, ostvarivali pravo na novčanu naknadu. Najviši njihov udio zabilježen je 1954. godine, kada su žene činile čak 73,2% svih nezaposlenih. Inače pedesetih, početkom šezdesetih te kasnije tijekom osamdesetih godina udjel žena u ukupnoj nezaposlenosti bio je vrlo visok i kretao se oko 60 posto (Hrvatski zavod za zapošljavanje, Zagreb). U idućoj tablici prikazano je kretanje ukupne nezaposlenosti i nezaposlenosti žena u razdoblju od 1985. do 2003. godine.

⁶ Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2001. godine, stopa ekonomske aktivnosti na razini Hrvatske iznosi 53,0%. Promatrano po spolu, stopa ekonomske aktivnosti muškaraca iznosi 62,0% i znatno je viša (za 17,1 postotnih bodova) od stope ekonomske aktivnosti žena, koja iznosi 44,9%. Ova razlika nije tipična samo za našu zemlju. U nekim zemljama ona je još i veća (npr. Madarska, Italija i dr.), s izuzetkom skandinavskih zemalja koje imaju najviše stope aktivnosti i zaposlenosti žena. Upravo su stoga Europska komisija i zemlje-članice EU u četiri temeljna prioriteta područja djelovanja u politici zapošljavanja uključile i jednakne šanse na tržištu rada. Ostala tri područja su: zapošljivost, poduzetništvo i prilagodljivost (EU employment and social policy 1999-2001: jobs, cohesion, productivity, 2001.:17).

Tablica 4.

*Ukupna nezaposlenost i nezaposlenost žena
1985.-2003. godine (godišnji prosjeci)*

Godina	Ukupno	Verižni indeks	Žene	Verižni indeks	Udio žena
1985.	119.667	105,0	73.884	105,4	61,7
1986.	122.711	102,5	75.170	101,7	61,3
1987.	122.800	100,1	74.878	99,6	61,0
1988.	134.555	109,6	79.799	106,6	59,3
1989.	139.878	104,0	83.384	104,5	59,6
1990.	160.617	114,8	91.376	109,6	56,9
1991.	253.669	157,9	133.060	145,6	52,5
1992.	266.568	105,1	141.320	106,2	53,0
1993.	250.779	94,1	138.375	97,9	55,2
1994.	243.324	97,0	130.482	94,3	53,6
1995.	240.601	98,9	124.232	95,2	51,6
1996.	261.022	108,5	129.556	104,3	49,6
1997.	277.691	106,4	137.284	106,0	49,4
1998.	287.762	103,6	149.309	108,8	51,9
1999.	321.866	111,9	169.140	113,3	52,5
2000.	357.872	111,2	188.502	111,4	52,7
2001.	380.195	106,2	203.405	107,9	53,5
2002.	389.741	102,5	212.987	104,7	54,6
2003. ⁷	357.708	86,8	202.721	91,3	56,7

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, Zagreb.

Dakle, 2002. godine prosječno je mješevito u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje bila prijavljena 389.741 osoba, od čega je 212.987 (54,6%) bilo žena, što je najveći apsolutan prosječan godišnji broj ukupno nezaposlenih osoba i nezaposlenih žena zabilježen od 1952. godine. Inače, u razdoblju od 1985. do 2002. godine ukupan broj registriranih nezaposlenih osoba povećao se za 225,7%. Pritom se broj nezaposlenih žena povećao za 188,3%, dok se broj nezaposlenih muškaraca povećao za čak 286,1%. Iako su žene cijelo vrijeme prevladavale u ukupnoj nezaposlenosti (s izuzetkom 1996. i 1997. godi-

ne), ipak je nezaposlenost žena rasla gotovo dvostruko sporije od nezaposlenosti muškaraca. Uzrok tome treba tražiti u višoj stopi zapošljavanja žena u odnosu na muškarce u poslijeratnom razdoblju, što je istodobno povećavalo udjel žena u ukupnoj zaposlenosti. Pritom svakako valja razgraničiti kretanje ženske (ne)zaposlenosti u predtranzicijskom razdoblju od onoga u tranzicijskom razdoblju, koje je mnogo bliže kretanjima na tržištu rada razvijenijih tržišnih gospodarstava. O čemu se zapravo radi?

Na početku tranzicijskog razdoblja kretanje ženske (ne)zaposlenosti imalo je sasvim specifičan tijek, karakterističan za recesiju razdoblja. Naime, krajem 1990., a posebno tijekom 1991. godine, priljev radnika iz poduzeća u stečaju i likvidaciji drastično je povećao ukupnu nezaposlenost u Hrvatskoj. Prosječna mjesečna stopa rasta nezaposlenosti u 1991. iznosila je visokih 57,9%. Međutim, ženska nezaposlenost rasla je po znatno nižoj prosječnoj stopi od 45,6%, što je smanjivalo njihov udjel u ukupnoj nezaposlenosti. Tako je npr. u siječnju 1990. godine taj udjel iznosio 59,6 a u studenom 1991. godine 51,5 posto. U to vrijeme učestali stečajevi zahvaćali su većinom poduzeća iz gospodarskih sektora s pretežitom muškom zaposlenošću, da bi kasnije zahvatili i tzv. "ženske" djelatnosti (tekstilnu industriju, industriju kože i obuće, trgovinu i sl.). Tako je npr. udio žena u ukupnom broju registriranih nezaposlenih "stečajaca" krajem 1990. godine iznosio 38,2, krajem 1991. godine 44,7, a u travnju 2003. godine 53,0 posto (Hrvatski zavod za zapošljavanje, Zagreb).

No nužno je reći da je veća zaposlenost žena u uslužnom sektoru, koji nije bio tako pogoden tranzicijskim procesima, zaštitila žene (barem u prvo vrijeme)

⁷ Prosječek za 2003. godinu odnosi se na razdoblje siječanj – travanj. Verižni indeksi također su izračunati za isto razdoblje prethodne godine.

od većih otpuštanja. Jenjanjem stečajeva i likvidacija poduzeća te s prvim znacima gospodarskog oporavka, ponovno dolazi do obrata – počinje povećavanje udjela žena u ukupnoj nezaposlenosti. Time se vraćamo na pitanje s početka članka: što se zapravo u razdoblju pada evidentirane nezaposlenosti događa sa ženskom nezaposlenošću? Nažalost, ženska nezaposlenost opada znatno sporije od muške nezaposlenosti, što povećava udjel žena u ukupnoj registriranoj nezaposlenosti. Dok je u travnju 2003. godine ukupna evidentirana nezaposlenost pala za 15,3%, nezaposlenost žena smanjena je za 10,6%, a muškaraca čak za 20,9%, što je u tom mjesecu povećalo udjel žena u ukupnoj registriranoj nezaposlenosti na 57,2% (Hrvatski zavod za zapošljavanje, Zagreb).

Kao što vidimo, u vrijeme najvećih potresa u hrvatskom gospodarstvu žene su bile zaštićenije, a u doba konjunkture one se sporije zapošljavaju. Radi se zapravo o pojavi koja je na turbulentnim tržištima rada razvijenih industrijskih zemalja već odavno prisutna. Tako su npr. od 1970. do 1982. godine u zemljama OECD-a u razdobljima recesije žene manje bile pogodjene nezaposlenošću, ali su teže izlazile iz nezaposlenosti u razdobljima privrednog uspona, što je rezultiralo dugotrajnjom višom stopom njihove nezaposlenosti. U doba recesije žene je zaštitila njihova segregacija u zaposlenosti, ali je u razdoblju prosperiteta išla na uštrb njihova bržeg zapošljavanja. Drugim riječima, koncentracija žena u javnom sektoru u razdobljima recesije bila je prednost, budući da je ovaj sektor bio manje osjetljiv na cikličke promjene, npr. od nekih grana industrije i građevinarstva, gdje većinu zaposlenih čine muškarci. Međutim, ova pojava imala je i anti-ciklički efekt. Drugi činitelj koji je utjecao na manju pogodenost žena recesijom jest njihov relativno visok udio u tzv. *part-time* zaposlenosti (Paukert, 1984.).

Prvi činitelj je i u doba masovnih stečajeva u Hrvatskoj donekle zaštitio žensku radnu snagu od nezaposlenosti. Naravno, ovaj drugi činitelj za sada nema nikakvog utjecaja u razdobljima recesije na kretanje ženske (ne)zaposlenosti u našoj zemlji, budući da je broj žena koje rade u nepunom radnom vremenu zaista zanemariv. Samo oko 7.800 žena, ili 1,8% od ukupnog broja žena zaposlenih u pravnim osobama, radilo je 2001. godine u nepunom radnom vremenu (Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2002., 2002.: 140) naspram 33,4% u Europskoj uniji, gdje najviši udio *part-time* zaposlenih žena u ukupnom broju zaposlenih žena imaju npr. Nizozemska (71,3%), Velika Britanija (44,1%), Njemačka (39,3%), Belgija (36,8%), Švedska (36,4%), a najniži Grčka (7,1%) (Employment in Europe 2002.; Recent trends and prospects, 2002.).

Prema podacima ankete o radnoj snazi za 2001. godinu, udjel žena u ukupnoj nezaposlenosti je u I. polugodištu iznosio 50,0%, a u II. polugodištu 52,2%. Za prvo polugodište 2002. taj je udjel iznosio 52,0 a za drugo 50,2 posto (Priopćenja: Anketa o radnoj snazi, DZS). Kao što vidimo, prema podacima iz ARS-a navedeni pokazatelji daleko su povoljniji za žene nego oni o registriranoj nezaposlenosti. Uzrok tome može biti veća angažiranost žena u poljoprivredi, koja ih svrstava u zaposlene (bez obzira na položaj u zaposlenju, tj. rade li kao vlasnice imanja, zaposlenice ili kao pomažući članovi obitelji), zaposlenost u sivoj ekonomiji ili pak češći odlazak žena u neaktivnost u odnosu na muškarce (osobito to vrijedi za dugotrajno nezaposlene starije žene). Usporedimo li ovo obilježje ženske nezaposlenosti s drugim europskim zemljama, vidimo da se Hrvatska značajno ne razlikuje od većine njih. U Europskoj uniji 2001. godine 50,6% svih nezaposlenih bile su žene, s tim da su primjerice žene činile 38,9% ukupno nezaposlenih u Velikoj Britaniji, 52,8% u

Danskoj, 45,4% u Njemačkoj, 60,6% u Grčkoj, 57,2% u Španjolskoj, 55,7% u Francuskoj, 39,7% u Irskoj, 53,0% u Italiji, 53,3% u Austriji itd. Spomenut ćemo također i neke od tranzicijskih zemalja. Tako su npr. 2001. godine žene činile 48,4% svih nezaposlenih u Sloveniji, 53,6% u Češkoj, 50,5% u Poljskoj, 44,9% u Bugarskoj, 43,8% u Slovačkoj, 38,2% u Mađarskoj itd. (Employment in Europe 2002.; Recent trends and prospects, 2002.). Nizak udio žena u ukupnoj nezaposlenosti ne znači nužno i dobar položaj na tržištu rada. Naime, u nekim zemljama žene iz različitih razloga (sociokulturnih, socioekonomskih, tradicijskih i dr.) umjesto nezaposlenosti naprsto izabiru neaktivnost. Dobar primjer tome je Mađarska koja ima nizak udio žena u ukupnoj nezaposlenosti, ali istodobno ima i relativno nisku stopu ekonomske aktivnosti žena (49,6% prema definiciji EU).

Stope ženske nezaposlenosti

Pored udjela u ukupnoj nezaposlenosti, o inferiornosti žena na tržištu rada možemo suditi i na temelju stope neza-

poslenosti. U tablici 5. dan je prikaz stopa nezaposlenosti po spolu, prema podacima ankete o radnoj snazi za razdoblje od 1996. do 2002. godine.

Kao što vidimo, stope nezaposlenosti žena u razdoblju od 1996. godine (prva godina provođenja ankete) do 2002. godine bile su redovito više od stope nezaposlenosti muškaraca. Tako je u 1996. godini stopa nezaposlenosti žena iznosila 10,5 a stopa nezaposlenosti muškaraca 9,5 posto, u 2001. godini te su stope iznosile 17,8 naspram 14,1 (prosjek I. i II. polugodišta), a 2002. godine (također prosjek I. i II. polugodišta) iznosile su 16,6 naspram 13,4 posto. Disparitet između jedne i druge stope u nekim je godinama bio doista visok, npr. dok je 1996. godine stopa nezaposlenosti žena bila 1,0 postotni bod viša od stope nezaposlenosti muškaraca, ta se razlika u II. polugodištu 2001. godine povećala na 4,3 postotna boda. U II. polugodištu 2002. godine disparitet je smanjen na 2,5 postotna boda. Promatran po dobi, osobito je visoka stopa nezaposlenosti mlađih žena (od 15 do 24 godine) – 33,6%, dok kod žena u dobi od 50

Tablica 5.

Stope nezaposlenosti po spolu i dobi od 1996. do 2002. godine, prema ARS-u

Godina	UKUPNO			15-24			25-49			50-64		
	Ukupno	Muškarci	Žene									
1996.	10,0	9,5	10,5	26,7	26,5	27,0	8,2	7,8	8,7	6,0	6,1	5,8
1997.	9,9	9,5	10,4	28,5	29,9	26,9	8,0	7,3	8,8	4,6	4,8	4,4
1998./I.	11,2	11,1	11,3	31,4	34,9	27,7	9,0	8,4	9,7	6,0	5,9	6,1
1998./II.	11,6	10,7	12,6	31,0	29,5	32,5	9,5	8,6	10,4	5,3	4,6	6,2
1999./I.	12,6	12,1	13,2	33,8	33,6	33,9	10,6	10,0	11,3	5,6	6,4	4,4
1999./II.	14,5	13,5	15,7	39,2	36,0	42,7	11,7	10,7	12,8	7,2	8,1	5,7
2000./I.	15,1	14,1	16,3	33,6	29,8	37,9	13,9	13,3	14,7	8,3	8,5	7,9
2000./II.	17,0	15,9	18,2	43,1	42,1	44,3	14,6	13,4	16,0	9,7	9,7	9,7
2001./I.	15,3	13,9	17,0	41,2	38,2	45,0	12,8	11,5	14,3	7,9	7,8	8,0
2001./II.	16,3	14,4	18,7	41,7	41,9	41,6	14,2	11,5	17,2	8,1	8,3	7,8
2002./I.	15,2	13,4	17,4	36,6	34,3	39,8	13,7	11,4	16,2	8,8	8,3	9,6
2002./II.	14,4	13,3	15,8	34,4	35,1	33,6	12,9	11,0	14,9	8,5	8,6	8,3

Izvor: Priopćenja: Anketa o radnoj snazi. Zagreb: DZS.

do 64 godine iznosi 8,3%, što je logičan slijed događanja na tržištu rada.

Usporedimo li Hrvatsku s drugim europskim zemljama, evidentno je da su razlike u spomenutim pokazateljima nezaposlenosti po spolu u nekim zemljama (posebno mediteranskima) još i veće. Naime, u većini europskih zemalja stopa nezaposlenosti žena također je viša od istovjetne stope muškaraca. Tako je npr. u 2001. godini stopa nezaposlenosti žena za Europsku uniju iznosila 8,7%, a muškaraca 6,4%. Za pojedine europske zemlje situacija je u 2001. godini bila sljedeća: u Belgiji je stopa nezaposlenosti žena iznosila 7,4% naspram stopi nezaposlenosti muškaraca od 6,0%; u Danskoj je odnos bio 4,9 naspram 3,8 posto, u Njemačkoj 8,1 naspram 7,7 posto, Grčkoj 15,4 naspram 6,7 posto, Španjolskoj 15,5 naspram 7,5 posto, Francuskoj 10,5 naspram 7,1 posto, Italiji 12,9 naspram 7,3 posto, Austriji 4,3 naspram 3,0 posto, Portugalu 5,1 naspram 3,2 posto, Finskoj 9,7 naspram 8,6 posto, Češkoj 9,6 naspram 6,7 posto, Poljskoj 20,0 naspram 17,0 posto te Sloveniji 6,0 naspram 5,4 posto.

U nekim europskim zemljama situacija je upravo obrnuta – stopa nezaposlenosti žena niža je od stope nezaposlenosti muškaraca. Tako npr. u Irskoj stopa nezaposlenosti žena iznosi 3,7% naspram stopi nezaposlenosti muškaraca od 3,9%, u Švedskoj 4,9 naspram 5,2 posto, Velikoj Britaniji 4,4 naspram 5,5 posto, Bugarskoj 18,9 naspram 20,8 posto, Mađarskoj 4,9 naspram 6,3 posto, Rumunjskoj 6,0 naspram 7,0 posto i Slovačkoj 18,6 naspram 20,1 posto (Employment in Europe 2002.; Recent trends and prospects, 2002.). Iz predočenih podataka, na razini europskih zemalja, nije lako dati jednoznačna objašnjenja, pogotovo kada se radi o tranzicijskim zemljama u kojima je stopa ekonomski aktivnosti žena u pravilu relativno niska. Složit ćemo se s A. Ne-

sporovom kada za tranzicijske zemlje kaže da u slučaju žena slika nije posve jasna. Prema podacima ankete radne snage, žene su više pogodene nezaposlenošću od muškaraca u Češkoj, Poljskoj i Hrvatskoj, dok je situacija posve obrnuta u Mađarskoj, Estoniji, Ruskoj Federaciji i Ukrajini. To se može objasniti s nekoliko čimbenika. Prvo, žene se češće radije poveća s tržišta rada nego da ulaze u nezaposlenost, mada se više oslanjaju na pomoc službi za zapošljavanje od muškaraca, koji koriste druge kanale u traženju posla. Drugo, zaposlenost i nezaposlenost žena ovisi i o udjelu tzv. ženskih industrija i sektora u nacionalnom gospodarstvu te ekonomske situacije u kojima se one nalaze. Ako su u nekoj zemlji razvijenije laka industrija i usluge, koje obje nude više poslova za žene, situacija na tržištu rada za njih je tada povoljnija, i obrnuto. Predrasude prema zapošljavanju žena također igraju određenu ulogu. Poslodavac će teže zaposliti ženu i prije će je otpustiti nego muškarca, zbog, navodne, njezine niže radne produktivnosti. Mađarska je u ovom smislu pozitivan primjer jer, prema istraživanjima Međunarodne organizacije rada, menadžeri u Mađarskoj imaju manje predrasuda što se tiče zapošljavanja žena, nego npr. oni u Češkoj (Nesporova, 2000.).

Regionalni pristup

Ponovo ćemo se vratiti na situaciju u Hrvatskoj, i to na regionalnu razinu. Budući da iz rezultata ankete o radnoj snazi podaci o stopi nezaposlenosti pojedinih županija nisu raspoloživi, poslužit ćemo se podacima popisa stanovništva provedenoga 2001. godine. To je tim vrednije što je, otkada se provodi popis stanovništva u Hrvatskoj, u popisu 2001. godine nezaposlenost po prvi put mjerena po međunarodnim standardima, a po prvi su put objavljeni i rezultati popisa o zapošljenom i nezaposlenom stanovništvu. Na-

ime, i prethodnim su popisima prikupljani i obrađivani podaci o nezaposlenosti (naravno, prema definiciji tada važećega nacionalnoga zakonodavstva), ali ih nije bilo u popisnim publikacijama! Ovo je također prilika da napomenemo da svaki izvor podataka ima svojih prednosti, ali i nedostataka. Jedan od nedostataka anketne o radnoj snazi jest taj da su podaci za malene geografske jedinice nepouzdani zbog premalog uzorka. No upravo popis

stanovništva otklanja taj nedostatak, a ujedno zadržava mnoge prednosti ARS-a, pa ga držimo najpouzdanijim i najvrednijim izvorom podataka. Njegov najveći nedostatak je učestalost – provodi se obično jedanput u desetogodišnjem razdoblju.

U popisu stanovništva 2001., u nezaposleno stanovništvo prema pretežitoj aktivnosti ubrojene su sve osobe koje u vrijeme popisa, ili pretežito tijekom 12 mjeseci koji su prethodili popisu, nisu

Tablica 6.

Nezaposleno stanovništvo po spolu i stopama nezaposlenosti, po županijama (popis 2001).⁸

Županija	Nezaposleni	Stopa nezaposlenosti	Muškarci	Stopa nezap.	Žene	Stopa nezap.
Zagrebačka	24.750	17,1	13.536	16,8	11.214	17,5
Krapinsko-zagorska	9.363	13,5	5.615	14,9	3.748	11,8
Sisačko-moslavačka	19.068	25,1	10.061	22,7	9.007	28,5
Karlovačka	14.633	23,5	7.568	21,7	7.065	25,8
Varaždinska	13.466	16,5	8.034	17,5	5.432	15,1
Koprivničko-križevačka	9.056	15,9	5.174	15,6	3.882	16,2
Bjelovarsko-bilogorska	10.166	15,9	5.670	15,7	4.496	16,1
Primorsko-goranska	27.715	19,6	13.829	18,1	13.886	21,4
Ličko-senjska	4.657	22,6	2.638	21,1	2.019	25,1
Virovitičko-podravska	7.884	20,2	4.430	18,8	3.454	22,3
Požeško-slavonska	6.874	19,7	3.928	19,3	2.946	20,1
Brodsko-posavska	17.973	25,1	9.883	23,0	8.090	28,3
Zadarska	18.022	27,7	9.904	25,8	8.118	30,3
Osječko-baranjska	33.427	24,2	17.324	21,6	16.103	27,8
Šibensko-kninska	13.902	31,0	7.560	29,8	6.342	32,5
Vukovarsko-srijemska	21.922	26,5	11.639	23,4	10.283	31,0
Splitsko-dalmatinska	50.556	26,0	25.792	24,1	24.764	28,4
Istarska	15.818	16,5	8.088	15,4	7.730	17,8
Dubrovačko-neretvanska	12.394	23,7	6.580	22,6	5.814	25,1
Međimurska	7.416	12,1	4.528	13,7	2.888	10,3
Grad Zagreb	59.914	16,8	32.302	17,7	27.612	15,9
HRVATSKA	398.976	20,4	214.083	19,7	184.893	21,3

Izvor: Popis 2001. stranice na mreži <http://www.dzs.hr/Popis>. Zagreb: Državni zavod za statistiku.

⁸ Budući da u metodološkim uputama Popisa 2001. nije posve jasno naznačeno radi li se o stopi nezaposlenosti na temelju pretežite ili trenutačne aktivnosti, prema dobivenim rezultatima predmijevamo da se radi o stopi nezaposlenosti na temelju pretežite aktivnosti, pa vjerojatno otuda i tako velika razlika u stopi nezaposlenosti dobivenoj popisom s obzirom na stopu nezaposlenosti prema ARS-u (vidi tablicu 5.).

imale posao plaćen u novcu i poduzimale su aktivnosti za pronaalaženje posla. Nezaposleni, prema trenutačnoj aktivnosti, osobe su koje u referentnom tjednu (od 25. do 31. ožujka 2001.) nisu obavljale nikakav posao za novac ili plaćanje u natu-ri, i u posljednja četiri tjedna prije referentnog tjedna aktivno su tražile posao, te koje su u sljedeća dva tjedna bile spremne prihvati i početi obavljati po-nuđeni posao (Popis 2001.: Metodološka objašnjenja, www.dzs.hr/Popis). U tablici 6. dan je prikaz nezaposlenog stanovništva pojedinih županija po spolu i sto-pama nezaposlenosti.

Dakle, prema podacima popisa 2001. godine Hrvatska je imala 398.976 neza-poslenih osoba. Od tog broja 184.893 (46,3%) bila su žene i 214.083 (53,7%) bila su muškarca. Ovi su podaci, kao što vidimo, u strukturnome pogledu u blažem neskladu s podacima iz ARS-a i iz administrativnih izvora za tu istu godinu jer su žene, prema njima, ipak prevlada-vale u ukupnoj nezaposlenosti. Što se tiče stope nezaposlenosti, ona je na razini zemlje iznosila 20,4%. Promatrano po spolu, stopa nezaposlenosti muškaraca bila je za 1,6 postotnih bodova niža od stope nezaposlenosti žena. Naime, stopa nezaposlenosti muškaraca iznosila je 19,7 a žena 21,3 posto. Međutim, promotrimo li stope nezaposlenosti po pojedinim žu-panijama, očito je da su regionalne razli-ke u pogodenosti nezaposlenošću doista velike. Tako su, prema podacima popisa 2001., najvišu stopu nezaposlenosti imale Šibensko-kninska (31,0%) i Zadarska žu-panija (27,7%), a najnižu Međimurska (12,1%) i Krapinsko-zagorska županija (13,5%), čemu je svakako doprinijela veća zaposlenost stanovništva ovih županija u individualnoj poljoprivredi. Najvišu sto-pu ženske nezaposlenosti imale su Šiben-sko-kninska (32,5%) i Vukovarsko sri-jemska županija (31,0%), a najnižu pono-vo Međimurska (10,3%) i Krapinsko-za-

gorska županija (11,8%). Interesantno je spomenuti da je u četiri županije stopa nezaposlenosti žena niža od istovjetne stope muškaraca: u Međimurskoj za 3,4 postotna boda, Krapinsko-zagorskoj za 3,2 postotna boda, Varaždinskoj za 2,3 i u Gradu Zagrebu za 1,9 postotnih boda.

Zamjetno je da je položaj žena na nekim regionalnim tržištima rada doista vrlo nepovoljan. Upravo u tim regijama nužna je aktivnost regionalnih i nacionalnih vlasti u poticanju većeg zapošljavanja žena. Tip mjera koji bi se pritom odabrao i koristio treba biti uskladen sa strukturom nezaposlenih žena, postojećom go-spodarskom podlogom i nekim tradicio-nalnim komponentama. Iskustva u poti-canju npr. ženskog samozapošljavanja (malog poduzetništva) već postoje u nekim europskim regijama. Zgodan je pri-mjer talijanskih regija koje su provodile tzv. WISH-program ("Women in Self-employment Creation for Hospitality"). Projekt je sadržavao ospozobljavanje že-na za kvalitetno pružanje turističkih us-luga noćenja s doručkom (tzv. *bed-and breakfast facilities*) u turističkim i rural-nim regijama. U program je bilo uklju-čeno 75 žena koje su praktična iskustva stjecale u Italiji i Irskoj, koje u ovom obliku turizma imaju dugu tradiciju. One su bile povezane u kooperativu koje su pru-žale takve usluge (*bread and breakfast co-operativa*). Sudionice programa učile su kako osnovati i voditi ovaj tip usluga, ka-ko se koristiti softwarom za vođenje knji-govodstva i financija, kreiranim specijal-но za ovaj program (EU supports local projects to develop appropriate skills, 2002.).

UMJESTO ZAKLJUČKA

Jednakost spolova u zapošljavanju da-nas nije pitanje samo socijalne pravedno-sti nego ona predstavlja i ekonomsku nužnost. Naime, postoje jaki ekonomski razlozi za veću prisutnost žena u radnoj

snazi, a to je starenje radnospособног stanovništva. Budući da se (zbog starenja stanovništva) neće moći računati na mlađe generacije kao prije, od žena se očekuje aktivnija uloga na svim razinama i u svim sektorima tržišta rada. Stoga je potrebna aktivnija politika koja bi omogućila većem broju žena da sudjeluju na tržištu rada. Tome će doprinijeti takva politika koja će ići naruku obitelji, tj. koja će pomoći uspostavi ravnoteže između svijeta rada i obveza u obitelji, te omogućiti lakši povratak na posao nakon izbjivanja s tržišta rada. Upozoravamo da će u Hrvatskoj zbog demografskih promjena biti nužno razmišljati o iskorištanju resursa kojim raspolaćemo, tj. o većoj ekonomskoj aktivnosti žena.

Intervencije na tržištu rada koje bi omogućile jednakе šanse, mogu poprimiti različite oblike: mogu biti zakonski određene, imati oblik direktiva i službenih uputa, mogu biti u obliku proceduralnih pravila koja će promijeniti institucionalnu strukturu koja doprinosi nejednakosti (npr. poticati jednak pristup programima stručnog osposobljavanja), a mogu imati oblik poticaja na tržištu rada, npr. u obliku poreznih olakšica poslodavcima, koje bi ih ponukale da ponude stručno osposobljavanje ili posao onima koji nemaju lak pristup radnim mjestima višega ranga.

U razmatranju mogućnosti za proširivanje i otvaranje prostora za zapošljavanje žena, posebnu pozornost treba posvetiti potrebi za fleksibilnošću njihova zapošljavanja, budući da žene još uvek moraju uskladiti svoje obaveze u obitelji i na radnome mjestu (što ne znači samo brigu o kućanstvu i djeci već i o starim, vlastitim roditeljima i roditeljima supruga). Oblici fleksibilnog zapošljavanja imaju različite pojavnne oblike, a vezani su za radno vrijeme, organizaciju rada i ugovore o radu. Fleksibilnost radnog vremena najčešće znači privremenu

part-time zaposlenost, s mogućnošću vraćanja u punu zaposlenost, fleksibilno dnevno radno vrijeme, više izvršitelja na jednom radnom mjestu (*job-sharing*), mogućnost "kapitaliziranja" radnog vremena tijekom radnog tjedna, smanjenje tjednih radnih sati itd. Nadalje, nestandardni oblici zaposlenosti također uključuju zaposlenost s podugovorima (*sub-contracting*), privremeno i povremeno zapošljavanje (*temporary and casual employment*), rad u kući (*teleworking*), kratkotrajnu zaposlenost (*short-term employment*), samozaposlenost (*self-employment*) i dr. Upravo stoga i dolazi do ublažavanja regulative koja se primjenjuje na nestandardne ugovore, zatim do poticanja poslodavaca da stvaraju nestandardne oblike zapošljavanja te poticanja nezaposlenih osoba da ih prihvataju. No nisu svi oblici fleksibilnosti na tržištu rada jednakо poželjni. Prednost nestandardnog zapošljavanja je u tome da ženama pruži mogućnost zapošljavanja izvan tradicionalnih standarnih modela, koji su ograničavali mogućnosti njihova zapošljavanja. S druge pak strane, sigurnost zaposlenja i dohotka je manja u nestandardnom zapošljavanju, te postoji rizik marginalizacije na tržištu rada.

U mnogim zemljama Europske unije (a osobito u skandinavskim zemljama) žene najčešće odabiru *part-time* zaposlenost kako bi mogle uskladiti sve svoje obaveze. I u Hrvatskoj su sve češće polemike o otvaranju većih mogućnosti za taj oblik zapošljavanja. No pritom valja imati na umu njegove pozitivne i negativne reperkusije po zapošljavanje žena:

- pozitivne omogućuju otvaranje prostora za zapošljavanje žena (primjer tome su skandinavske zemlje u kojima je udjel žena u ukupnoj zaposlenosti vrlo visok, a istodobno je u ženskoj zaposlenosti zabilježena velika učestalost *part-time* zaposlenosti), te povećavaju njihovu povezanost s tržištem rada;

– negativne utječu na manje zarade, manji izbor s obzirom na sektor zapošljavanja, manje šanse za napredovanje u karijeri.

Ono što je u Hrvatskoj nužno učiniti glede *part-time* zaposlenosti jest, prije svega, utvrditi minimalan broj sati kojim će se ona definirati te omogućiti takvim radnicima istu socijalnu zaštitu i prava kakva imaju radnici zaposleni u punom radnom vremenu. Potom je potrebno redovito pomno pratiti kretanje, opseg i strukturu ovog oblika zaposlenosti, kako bi se moglo ukazati na njegove eventualne negativne trendove i pojave.

Uz fleksibilizaciju zapošljavanja također je potrebno razmisliti o ostalim programima tržišta rada, u čijoj primjeni Hrvatska već ima dragocjena iskustva (doduše na ukupnoj populaciji). Ono o čemu bi bilo vrijedno razmisliti jest sljedeće:

- uvođenje programa za integriranje žena u netradicionalna zanimanja;
- uvođenje programa za poticanje ženskog poduzetništva, osobito u uslužnom sektoru vezanom za pomoć obitelji;
- uvođenje ciljanih programa za sa-mohrane majke, kojima prijeti najveća

opasnost ne samo od nezaposlenosti nego i od socijalne isključenosti.

Jednakost u plaćama, adekvatno rapspoznavanje i vrednovanje sposobnosti, vještina i znanja žena te politika koja će zaposlenicima pružiti mogućnosti da usklade svoje obiteljske i radne obvezе, svakako će privući veći broj žena na tržište rada i značiti dodatan gospodarski poticaj. Pokazalo se da je povećana ekonomска aktivnost žena važan činitelj u europskom ekonomskom rastu. Tako se npr. procjenjuje da se oko petina godišnjeg rasta BDP-a od 2,3% u Europskoj uniji može objasniti povećanjem ekonomske aktivnosti žena. Stoga su na zasjedanju Europskoga vijeća u Lisabonu u ožujku 2000. godine postavljeni ciljevi povećanja stope zaposlenosti žena u Europskoj uniji sa sadašnjih 54% na 57% u 2005. i 60% u 2010. godini (EU employment and social policy 1999–2001: jobs, cohesion, productivity, 2001.). Uz to je također potrebno razvijati nove institucionalne i socijalne okvire koji će pratiti promjene u profilu radne snage te podržati ravnopravni izbor za žene i muškarce u uskladivanju odgovornosti u obitelji i na radnome mjestu.

LITERATURA

- A brief guide to the ESF for future member states (2000.) *European Union assistance for employment and human resources*. Brussels: European Comission.
- Anker, R. (1997.) *Gender and jobs: Sex segregation of occupations in the world*. Geneva: ILO.
- Annual Report on Equal Opportunities for Women and Men in the European Union 2002.* (2003.) Brussels: Commission of the European Communities. <http://europa.eu.int/comm/employmentsocial/indexen.htm>.
- Anxo, D., Fagan, C. (2001.) Service employment: A gender perspective, in: *The job creation potential of the service sector in Europe*. D. Anxo D. Storrie (eds.), Employment Observatory, Research Network, Employment & social affairs, Employment and European Social Fund. Luxembourg: European Commission.
- Bulletin of Labour Statistics 2002–2004* (2002.) Geneva: ILO.
- Badgett, M. V. L., Folbre, N. (1999.) Assigning care: Gender norms and economic outcomes, *International Labour Review* 138(3):287–309.
- Carnoy, M. (1999.) The family, flexible work and social cohesion at risk, *International Labour Review* 138(4):411–429.
- Claes, M. (1999.) Women, men and management styles, *International Labour Review* 138(4):411–429.

- Community Labour Force Survey 2000, No. 69/2001 - 21 June 2001. Eurostat: <http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datasshop/>.
- De Vaus, D., Mcallister, I. (1991.) Gender and Work Orientation, *Work and Occupation* 18(1):72-93.
- Di Martino, V., Wirth, L. (1990.) Telework: A new way of working and living, *International Labour Review* 129(5):529-554.
- Directory of project 2000; Medium-term Community Action Programme on Equal Opportunities for Women and Men (1996-2000)* (2001.) Luxemburg: European Commission.
- Earnshaw, A. R., Amundson, N. E., Borgen, W. A. (1990.) The Experience of Job Insecurity for Professional Women, *Journal of employment counseling* 27(1):2-18.
- Elder, S., Johnson, L. J. (1999.) Sex-specific labour market indicators: What they show, *International Labour Review* 138(4):448-464.
- Employment in Europe 2002; Recent trends and prospects* (2002.) Luxembourg: European Commission.
- Equal opportunities for women* (1979.) Paris: OECD.
- Equal opportunities for women and men in the European Union - Annual report 2000* (2001.) Luxembourg: European Comision.
- Equal opportunities for women and men in the European Union - Annual report 2001* (2002.) Luxembourg: European Comision.
- Erhel, C.; Gautié, J., Grazier, B., Morel, S. (1996.) Job Opportunities for the Hard-to-place, in: E. Elgar (ed.) *International Handbook of Labour Market Policy and Evaluation*. Cheltenham Glos.
- EU employment and social policy 1999-2001: jobs, cohesion, productivity* (2001.) Luxembourg: European Commission.
- EU supports local projects to develop appropriate skills (2002.) *Social Agenda*, No. 4, December 2002.
- Exploited women: The three Cs (2003.) *Economist* 366(8311):79-80.
- Fuente, A., Ciccone A. (2002.) *Human capital in a global and knowledge-based economy*. Luxembourg: European Commission.
- Gender equality in the European Union: Examples of good practice (1996-2000)* (2001.) Luxembourg: European Commission.
- Hakim, C. (1996.) *Key issues in women's work: female heterogeneity and the polarisation of women's employment*. London: Athlone.
- Heide, I. (1999.) Supranational action against sex discrimination: Equal pay and equal treatment in the European Union, *International Labour Review* 138(4):381-410.
- Hepple, B. (2001.) Equality and empowerment for decent work, *International Labour Review* 140(1):5-18.
- Impact of children on women's employment varies between Member States: Both partners going to work is norm* (2002.) http://europa.eu.int/comm/employment_social/news.
- Kerovec, N. (1984.) Kvalifikacijski sastav zaposlenih žena, *Žena* 42(4):20-26.
- Kerovec, N. (1989.) Položaj žene u nezaposlenosti, *Žena* 47(5-6):28-39.
- Kerovec, N. (1990.) Položaj žene u zapošljavanju, *Žena* 48(1-2):87-97.
- Kerovec, N. (2003.) Položaj žena na hrvatskom tržištu rada, u: Puljiz, V. i Bouillet, D. (ur.) *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Lansky, M. (2000.) Gender, women and all the rest, part I, *International Labour Review* 139(4):481-504.
- Lansky, M. (2001.) Gender, women and all the rest, part II, *International Labour Review* 140(1):86-115.
- Ledrut, R. (1966.) *Sociologie du chômage*. Paris: Presses Universitaires de Frances.
- Leinert-Novosel, S. (1999.) *Žena na pragu 21. stoljeća*. Zagreb: TOD.
- Lewis, J. (1994.) Sustavi socijalnog blagostanja i odnosi spolova, *Revija za socijalnu politiku* 1(3):291-301.
- Liebow, E. (1972.) The Human Cost of Unemployment, in: A. M. Okun (ed.). *The Battle Against Unemployment*. New York: W. W. Norton & Company I.N.C. pp. 1-11.
- Martin, R. & Wallace, J. (1984.) *Working Women in Recession*. Oxford: Oxford University Press.

- Mata Greenwood, A. (1999.) Gender issues in labour statistics, *International Labour Review* 138(3):273-286.
- Nacionalna klasifikacija djelatnosti* (1997.) Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mlađeži.
- Nacionalna obiteljska politika* (2002.) Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Nesporova, A. (2000.) Zaposlenost i politika tržišta rada u tranzicijskim gospodarstvima, *Revija za socijalnu politiku* 7(2): 183-196.
- Nussbaum, M. (1999.) Women and equality: The capabilities approach, *International Labour Review* 138(3):227-245.
- Paukert, L. (1984.) *The Employment and Unemployment of Women in OECD Countries*. Paris: OECD.
- Platenga, J., Hansen, J. (1999.) Assessing equal opportunities in the European Union, *International Labour Review* 138(4):351-379.
- Priopćenja: Ankete o radnoj snazi (za godine od 1996. do 2002.).* Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Ramos-Diaz, J. (2002.) Female labour participation and patterns of employment coexistence: a gender perspective, u: Kaliterina-Lipovčan, Lj. i Dahl, S. (ur.) *Employment policies and welfare reform*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Recent demographic developments in Europe* (2001.) Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Rezultati ankete o radnoj snazi* (2002.) Zagreb: Državni zavod za statistiku - (1148 Statička izvješća).
- Robinson, D. (1998.) Differences in occupational earnings by sex, *International Labour Review* 137(1):3-31.
- Siltanen, J., Jarman, J., Blackburn, R. M. (1995.) *Gender inequality in the labour market: Occupational concentration and segregation. A manual on methodology*. Geneva: ILO.
- Social Agenda* (2002.) Luxembourg: European Comission.
- Stiglitz, J. E. (2002.) Employment, social justice and societal well-being, *International Labour Review* 141(1-2):9-29.
- Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2001.* (2001.) Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2002.* (2002.) Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- The changing lives of women and men in Europe (2002.) *Social Agenda*, No. 4, December 2002.
- Vaus, D. (1991.) Gender and Work Orientation, *Work and Occupation* 18(1):72-93.
- Wilcock, R. C. (1965.) Who are the Unemployed?, in: J. M. Becker (ed.) *In Aid of the Unemployed*. Baltimore: The John Hopkins Press, pp. 25-40.
- Women and Structural Change: New Perspectives* (1994.) Paris: OECD.

Summary

(IN)EQUALITY OF WOMEN ON THE LABOUR MARKET

Nada Kerovec

Croatian Employment Service
Zagreb, Croatia

In this paper the author discusses the position of women on the Croatian labour market as well as those of the European Union countries. Special attention is given to the women's position in employment and unemployment and also their position on the regional labour markets in the country. Although many good results in women's position on the labour market in general have been achieved in the long run, numerous indicators show that it is still much

worse than the position of men: the rate of women's economic activity and employment is much lower, the unemployment rate higher, women on average wait for a job longer, the concentration of women employed in certain typically female sectors is still quite high etc. Such a situation calls for the need to consider possibilities for opening up and broadening employment flexibility, for women still have to coordinate their commitments in the family and at the work place. Non-standard forms of employment are an ever more frequent reality, but not all of them are equally welcome. The advantage of non-standard modes of employment is in providing women with employment possibilities beyond traditional standard models. On the other hand, however, employment and income security is lower here, bringing along with it the risk of marginalisation on the labour market, which certainly needs to be considered.

Key words: women, economic activity, employment, unemployment, regions, Croatia, European Union, non-standard forms of employment.